

LEGENDA

- Szlak wokół Tatr
- ścieżka rowerowa nawierzchnia asfaltowa
- ścieżka rowerowa nawierzchnia żwirowa
- - - trasa alternatywna
- - - trasa do narciarstwa biegowego
- - - trasa nordic walking

- tereny leśne
- mokradła
- Torwiska Orawsko-Nowotarskie
- Wiatła przystankowe dla rowerzystów
- Platforma widokowa

ATRAKcje TURYSTYCZNE

- 1 Rynek
- 2 Ośrodek Współpracy Polsko-Słowackiej, siedziba Euroregionu Tatry
- 3 Kościół p.w. św. Katarzyny
- 4 Kościół p.w. św. Anny
- 5 Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- 6 Plac Słowackiego
- 7 Gmach gimnazjum, obecnie Zespół Szkół Ogólnokształcących
- 8 Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
- 9 Budynek dawnej synagogi, obecnie kino „Tatry”
- 10 Lotnisko sportowe Aeroklubu Tatrzańskiego
- 11 Rezerwat Bór na Czerwonem
- 12 Gorczański Park Narodowy
- 13 Dawne Nowotarskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Podhale”
- 14 Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala
- 15 Dom Związku Podhalań im. K. Przerwy-Tetmajera i W. Orkana
- 16 Pamiątkowy głaz poświęcony Kazimierzowi Przerwie-Tetmajerowi
- 17 Rezerwat Skalka Rogoźnicka
- 18 Skalka Szallarska
- 19 Wzgórze Ranisberg z krzyżem grunwaldzkim

Miejska ścieżka rowerowa / Mestský cyklistický chodník

Rynek – plac Słowackiego – Miejska Hala Lodowa – bulwary nad Czarnym Dunajcem – rondo im. rotmistrza Pileckiego – ul. Studzienna i ul. Sikorskiego wzdłuż Białego Dunajca – kładka na Białym Dunajcu – Bór na Czerwonem – (powrót przez kładkę) ulice Podtatrzańską, Sikorskiego, Solidarności – główna trasa szlaku wokół Tatr w Borze Kombinackim – osiedle Bór – osiedle Na Skarpie – wzdłuż Czarnego Dunajca – park miejski – Rynek

11,5 km

Łatwy / Nenáročná

Górski szlak rowerowy na Turbacz / Horský cyklistický chodník na Turbacz

Rondo rtm. Pileckiego – Kowaniec – osiedle Gazdy (760 m n.p.m.) – Bukowina Miejska (1143 m n.p.m.) – polana Rusnakowa, kaplica papieska – schronisko PTTK na Turbaczu (1310 m n.p.m.)

14 km

Trudny / Náročná

Miejska ścieżka rowerowa, tworząca pętlę wokół Nowego Targu, jest trasą łatwą, prawie bez deniwelacji, z rozległymi widokami na Tatry, Gorce i Babią Górę. Łączy się z główną trasą szlaku wokół Tatr, trasami spacerowymi i narciarstwa biegowego, które znajdują się w Borze na Czerwonem i Borze Kombinackim, oraz z górskim szlakiem rowerowym prowadzącym na Turbacz (1310 m n.p.m.). Przebiega blisko historycznego centrum miasta i można – a nawet trzeba – pamiętając o słowach góralskiej przysłówki Nowy Targ nie zmijoj, Nowy Targ nie zmities, na pewno nie zginies, odwiedzić stolicę Podhala z jej zabytkami i pamiątkami przeszłości. Wycieczkę najlepiej rozpocząć na nowotarskim Ryнку, gdzie od średniowiecza po dziś dzień spotykają się drogi prowadzące na Spisz, Orawę, w Gorce i Tatry. Obok znajdującego się blisko Ryńku kościoła p.w. św. Katarzyny skręcamy na lewo i dojeżdżamy na Plac Słowackiego, za budynkiem „Sokoła”, skręcamy w prawo do Miejskiej Hali Lodowej. Stąd można skręcić do Parku im A. Mickiewicza, skąd ścieżka rowerowa poprowadzi brzegiem Czarnego Dunajca do osiedla Na Skarpie i do głównej nitki szlaku w Borze Kombinackim. Można też przejechać na drugi brzeg rzeki przez kładkę pieszą i rowerową. Tu warto zjechać

Mestský cyklistický chodník, ktorý tvorí okruh okolo Nového Targu, je nenáročnou trasou, skoro bez prevýšení, ponúka široké panorámy Tatier, Gorcov a Babej hory. Spája sa s hlavnou trasou cesty okolo Tatier, rekreačnými chodníkmi a bežkářskými trasami, ktoré sa nachádzajú v Bore na Červonem a Kombinackom Bore, a s horským cyklistickým chodníkom, ktorý vedie na Turbacz (1310 m n. m.). Prebieha blízko historického centra mesta a možno – a dokonca treba – vzhľadom na slová goralského nápevu: Nowy Targ nie zmijoj, Nowy Targ nie zmities, na pewno nie zginies, navštíviť hlavné mesto Podhalia s jeho pozoruhodnosťami a pamiatkami z minulosti. Výlet je najlepšie začať na novotarskom hlavnom námestí, kde sa od stredoveku dodnes stretávajú cesty vedúce na Spiš, Oravu, do Gorcov a Tatier. Pri kostole sv. Kataríny, ktorý sa nachádza v blízkosti hlavného námestia, odbočíme doláva a prideme na námestie Słowackého, za budovou „Sokoła“ odbočíme doprava smerom na mestský zimný štadión. Tu možno odbočiť do Parku A. Mickiewicza, odkiaľ vedie cyklistický chodník brhom Čierneho Dunajca do sídliska Na Skarpie a k hlavnej vetve cesty v Kombinackom Bore. Možno tiež prejsť na druhý breh rieky cez pešiu a cyklistickú lávku. Tu môžeme zísť z cyklotrasy na ul. św.

ze szlaku na ul. św. Anny, gdzie na cmentarnym wzgórzu znajdują się drewniany goetycki kościółek. Dalej ścieżka rowerowa prowadzi w kierunku wschodnim buwanami nad Czarnym Dunajcem do ronda im. rtm. Witolda Pileckiego. Skracając w lewo na ul. Kowaniec, dotrzemy śladem czerwonych znaków górskiego szlaku rowerowego do schroniska na Turbaczu (14 km). Odcinek typowo górski ma początek na osiedlu Gazdy, gdzie kończy się asfalt i zaczynają gorzańskie drogi ze stromymi podjazdami. Na rozdzie rtm.

Pileckiego można też skręcić w prawo i przejechać pasem dla rowerów przez most do ul. Waksmundzkiej. Za skrzyżowaniem ścieżka prowadzi na południe, tym razem wzdłuż brzegów Białego Dunajca, ulicami Studzienną, obok targowicy – miejsca tradycyjnych czwartkowych i sobotnich jarmarków oraz Sikorskiego aż do kładki pieszo-rowerowej, po przekroczeniu której docieramy do parkingu i rezerwatu torfowiskowego Bór na Czerwonem. W rezerwacie wytyczono ścieżkę edukacyjną, która zakończona jest platformą widokową. Znajduje się tu również kilka pieszych tras spacerowych i do narciarstwa biegowego. Wracamy przez kładkę, koło parkingu ścieżka skręca w lewo na ul. Sikorskiego i prowadzi obok osiedla Polana Szaflarska w kierunku kościoła p.w. św. Jana Pawła II. To nowa świątynia, wybudowana w latach 2008–2011 w ekologicznej technologii pasywnej. Aleją Solidarności i ulicą Podtatrzańską dojeżdżamy do przejścia dla pieszych i rowerów na zakopiance i do głównej trasy szlaku wokół Tatr. Domknięciem pętli wokół Nowego Targu jest odcinek prowadzący z osiedla Na Skarpie wzdłuż Czarnego Dunajca i park miejski.

Anny, kde sa na cintorínskom vrchu nachádza drevený gotický kostolík. Ďalej cyklistický chodník vedie smerom na východ po nábrží rieky Čierneho Dunajec ku kruhovému objazdu rotmajstra Witolda Pileckého. Po odbočení dolava na ul. Kowaniec po červených značkách horského cyklistického chodníka prideme k chate na Turbaczu (14 km). Úsek s typickým horským charakterom sa začína na sídlisku Gazdy, kde sa končí asfalt a začínajú sa gorčianske cesty so strmým stúpaním. Na kruhovom objazde rotmajstra Pileckého

odbočíme doprava a prejdeme jazdným pruhom pre bicykle cez most na Waksmundzkú ulicu. Za križovatkou vedie cesta na juh, tentokrát pozdĺž brehov Bieleho Dunajca, ulicami Studziennou, pri trhovisku – mieste tradičných štvrtkových a sobotňajších jarmokov a Sikorského až na pešiu a cyklistickú lávku a ďalej na parkovisko a k prírodnej rezervácii rašelinisko Bor na Červenom. V areáli rezervácie je vytýčený náučný chodník, ktorý sa končí vyhlídkovou terasou. Je tu niekoľko peších rekreačných chodníkov a bežkáarskych tratí. Vrátime sa cez lávku, pri parkovisku chodník odbočuje dolava na ul. Sikorského a vedie popri sídlisku Polana Szaflarska smerom ku kostolu sv. Jána Pavla II. Tento nový chrám bol postavený v rokoch 2008 – 2011 v ekologickej, tzv. pasívnej technológii. Alejou Solidarności a ulicou Podtatrzańskou prideme na priechod pre chodcov a cyklistov na Zakopianke a ďalej na hlavnú trasu cesty okolo Tatier. Okruh okolo Nového Targu uzatvára úsek, ktorý vedie zo sídliska Na Skarpie pozdĺž Čierneho Dunajca a mestského parku.

Nowy Targ, największe i najstarsze miasto Podhala, liczące 33 tysiące mieszkańców, jest administracyjnym, naukowym, kulturalnym i przemysłowym centrum regionu oraz ważnym ośrodkiem turystycznym. Jego historia sięga początków XIII wieku, kiedy istniała tu graniczna osada Cło, która dała początek miastu założonemu stulecie później w widłach Białego i Czarnego Dunajca (1327) przez zakon cystersów z Ludźmierza. Miasto powtórnie lokował na prawie magdeburskim król Kazimierz Wielki w roku 1346. Dzięki licznym przywilejom królewskim i położeniu na skrzyżowaniu szlaków handlowych prowadzących z Krakowa na Spisz i Orawę rozwijał się handel. Miasto posiadało cotygodniowych targów i dwóch jarmarków w ciągu roku. Do czasów rozbiorów znajdowała się tu siedziba starostwa nowotarskiego. Po aneksji Podhala przez Austrię w 1770 roku majątek starostwa włączono do nowo utworzonej kamery austriackiej. Od drugiej połowy XIX wieku, w okresie tzw. autonomii galicyjskiej, datuje się intensywny wzrost gospodarczy i kulturalny miasta,

które znowu stało się siedzibą starostwa, powstają przedsiębiorstwa miejskie, a w 1880 roku elektrownia – jedna z pierwszych w Galicji. W 1904 roku otwarto gimnazjum, które odegrało ważną rolę w kształtowaniu uczuć patriotycznych i obywatelskich młodzieży Podhala. W czasie okupacji niemieckiej działała tu konspiracyjna organizacja Konfederacja Tatrzańska, prowadzone było tajne nauczanie. Po wojnie wybudowano Nowotarskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Podhale” ¹³, dwupasmową obwodnicę, tzw. zakopiankę, kryte lodowisko nowy szpital i pływalię miejską. Od 2001 roku istnieje tu Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, mieszcząca się w nowo wybudowanej

Nowy Targ, najväčšie a najstaršie mesto Podhalia, má 33 tisíc obyvateľov, je to administratívne, vedecké, kultúrne a priemyselné centrum regiónu a dôležité turistické stredisko. Jeho dejiny siahajú do počiatkov 13. storočia, keď tu existovala prihraničná osada Clo, ktorá bola prvopočiatkom mesta založeného o storočie neskôr (1327 r.) pri sútoku Bieleho a Čierneho Dunajca rehoľou cisterciánov z Ludźmierza. Mesto opätovne lokoval na magdeburskom práve kráľ Kazimír Veľký v roku 1346. Vďaka početným kráľovským privilégiam a polohe na križovatké obchodných ciest vedúcich z Krakova na Spiš a Oravu sa tu rozvíjal obchod. Mesto malo právo skladu soli a olova a privilégium organizovania trhov každý týždeň a dvoch jarmokov v priebehu roka. Do obdobia rozdelenia Poľska tu sídlilo novotarské starostvo. Po anektovaní Podhalia Rakúskom bol v roku 1770 majetok starostovstva začlenený do novovytvorenej rakúskej správy. Od druhej polovice 19. storočia, v období tzv. haličskej autonómie sa datuje intenzívny hospodársky a kultúrny rast mesta, do ktorého sa opäť

presídliło starostovstvo, vznikajú mestské podniky a v roku 1880 bola založená elektrárň – jedna z prvých na Haliči. V roku 1904 bolo otvorené gymnázium, ktoré zohralo významnú úlohu pri formovaní vlastenectva a občianskeho povedomia mládeže na Podhali. V období nemeckej okupácie tu pôsobila ilegálna organizácia Tatrská konfederácia, realizovalo sa tajné vyučovanie. Po vojne boli vybudované Novotarské

siedzibie przy ul. Kokoszków. W mieście żywe są tradycje handlowe – cotygodniowe jarmarki przyciągają mieszkańców Podhala oraz licznych sąsiadów ze Słowacji, wciąż można tu kupić tradycyjne kozuchy i oscypki. W przedostatnim tygodniu sierpnia odbywa się „Jarmark Podhalański” prezentujący kulturę i twórców ludowych. Klub Sportowy „Podhale”, założony w 1932 roku jest najbardziej utytułowaną drużyną hokejową w Polsce. Sukcesy sportowe odnotowują również zawodnicy unihokeja, tenisa stołowego, motocrossu i karate. W dzielnicy Kowaniec znajdują się dwa narciarskie wyciągi orczykowe, Zadział i Długa Polana. W Nowym Targu zaczyna się piesze szlaki turystyczne i ścieżka rowerowa w Gorce. Rezerwat przyrody Bór na Czerwonem chroni unikatowy zespół torfowiskowo-leśny.

Warto zobaczyć

Nowotarski **Rynek 1** należy do jednych z największych w Małopolsce. Czworoboczny, obszerny plac wytyczono w czasie lokacji miasta w 1346 roku. Otaczały go przeważnie parterowe, drewniane budynki. Po pożarze w 1784 roku, który prawie całkowicie zniszczył miasto, austriacki inżynier Carl von Hoffer opracował nowy plan regulacji przestrzennej Nowego Targu. Zaplanowane przez niego centrum miasta, oparte o kazimierzowskie usytuowanie rynku i otaczające go czworokątne bloki zabudowy mieszkalnej, które przecinały ulice krzyżujące się pod kątem prostym, przetrwało do dziś w niezmienionej formie. Dziś Rynek otaczają głównie piętrowe kamienice pochodzące z przełomu XIX i XX wieku. Po rewitalizacji w 2012 roku plac zyskał nową nawierzchnię i oświetlenie, pojawiła się również fontanna. Zasiadającą sławą cieszą się nowotarskie lody, na Rynku działają trzy lodziarnie, rów-

zawody koziańskiego przemysłu „Podhale” **13**, dwójprúdový obchvat mesta, tzv. Zakopianka, zimný štadión, nová nemocnica a mestská plaváreň. Od roku 2001 tu pôsobí Podhalská štátna vysoká odborná škola, ktorá sídli v novej budove postavenej pri ul. Kokoszków. V meste sú živé obchodné tradície – jarmoky, ktoré sa tu konajú každý týždeň, priťahujú obyvateľov Podhalia a početných susedov zo Slovenska, stále sa tu dajú kúpiť tradičné kozušiny a oštiepky. V predposlednom týždni augusta sa koná „Podhalský jarmok”, na ktorom sa prezentuje kultúra a ľudoví tvorcovia. Športový klub „Podhale“ založený v roku 1932 je najčastejšie vyznamenávaným hokejovým mužstvom v Poľsku. Športové úspechy dosahujú tiež hráči unihokeja, stolného tenisu, motocrossovi pretekári a karatisti. V mestskej časti Kowaniec sú dva lyžiarske kotvové vleky – Zadział a Długa Polana. V Novom Targu sa začínajú pešie turistické chodníky a cyklistický chodník do Gorcov. Prírodná rezervácia Bor na Červenom chráni unikátny komplex lesných rašelinísk.

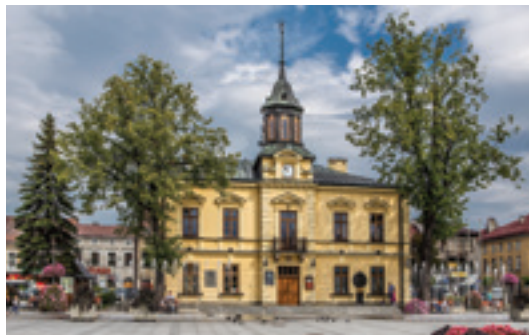
Pozoruhodnosti

Novotargské Hlavné námestie **Rynek 1** patrí k jedným z najväčších v Małopolsku. Rozľahlé štvorhranné námestie bolo vytýčené pri zakladaní mesta v roku 1346.

Bolo obklopené prevažne prízemnými, drevenými budovami. Po požiari v roku 1784, ktorý skoro úplne zničil mesto, vypracoval rakúsky inžinier Carl von Hoffer nový územný plán pre mesto Nowy

nie dobrých výrobkov možno sprôbovať na ul. Kościuszki.

Klasicystyczny **Ratusz** jest dzisiaj siedzibą Muzeum Podhalańskiego. Badania archeologiczne przeprowadzone w 2012 roku potwierdziły istnienie w tym miejscu wcześniejszych budowli. Najbardziej zaskakującym odkryciem okazały się zachowane fragmenty fundamentów okazałego, muranego ratusza z masywnymi przyporami w narożnikach, datowanego na połowę XV wieku. Obecnie można je zobaczyć obok południowo-zachodniego narożnika budynku. W zbiorach muzeum znajdują się m.in. bogate kolekcje obrazów Michała Rekruckiego i rzeźb artysty z kręgu sztuki naiwnej, Edwarda Sutora. Warto tu obejrzeć wiedeńską ma-

szynę drukarską, etnograficzną kolekcję poświęconą dawnemu rzemiosłu i zajrzeć do Punktu Informacji Turystycznej.

Na rogu Rynku i ul. Sobieskiego w zabytkowych kamienicach Laura i Herza mieści się **Ośrodek Współpracy Polsko-Słowackiej 2** i siedziba Euroregionu Tatry oraz Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej TATRY. Rodzina Herzów, znakomitych mieszczan nowotarskich, prowadziła tu od początku XIX wieku hotel i restaurację, mieścił się tu również skład win węgierskich. W tym miejscu zatrzymywali się pierwsi miłośnicy tatrzańskich wędrówek. W roku 1823 gościł tu ze swoim dworem arcyksiążę Franciszek Karol, ojciec późniejszego cesarza Franciszka Józefa. W roku 1873 spotkali się

Targ. Ním naplánované centrum mesta, na základe lokalizácie hlavného námestia ešte z čias Kazimíra Veľkého, ktoré nechal obklopiť štvorhrannými súbormi obytných budov pretínanými ulicami krížiacimi sa kolmo na seba, pretrvalo dodnes v nezmenenej podobe. Dnes je námestie obklopené hlavne poschodovými kamennými domami, ktoré pochádzajú z prelomu 19. a 20. storočia. V rámci rekonštrukcie v roku 2012 získalo námestie nový povrch a osvetlenie, objavila sa tiež fontána. Zaslúženej sláve sa teší nowotargská zmrzlina, na Hlavnom námestí sú tri zmrzlinárne, ale rovnaké dobroty nájdeme aj na ul. Kościuszki.

Klasicistická **Radnica** je dnes sídlom Podhalského múzea. Archeologický prieskum realizovaný v roku 2012 potvrdil, že na tomto mieste existovali staršie stavby. Najväčším prekvapením bolo odhalenie zachovalých fragmentov základov veľkej murannej radnice s masívnymi podperami v rohoch, ktoré sa datujú na 15. storočie. V súčasnosti ich môžeme obdivovať pri juhozápadnom rohu budovy. Vo fonde múzea sa nachádzajú o. i. bohaté zbierky obrazov Michała Rekruckého a sôch umelca tvoriaceho v štylistike insitného umenia – Edwarda Sutora. Za pozornosť tu stojí viedenský tlačiarenský stroj, etnografická zbierka venovaná dávnomu remeslu, môžeme tiež navštíviť Turistické informácie.

Na rohu Hlavného námestia a ul. Sobieského sa v historických kamenných domoch Laura a Herza nachádza **Stredisko polsko-slovenskej spolupráce 2** a sídlo Euroregionu Tatry a Európskeho zoskupenia územnej spolupráce TATRY. Rodina Herzov, významných nowotargských mešťanov, prevádzkovala tu od začiatku 19. storočia hotel a reštauráciu, bol tu tiež sklad s uhorským vínom. Na tomto mieste

tu założyciele Galicyjskiego Towarzystwa Tatrzańkiego. Po II wojnie światowej mieścił się w nim Powiatowy Dom Kultury, na którego muzycznej scenie pierwsze kroki stawiali Jan Kanty Pawлуskiewicz i Ja-

nusz Stokłosa. Tu również miało swoją siedzibę Muzeum Podhalańskiego, powstałe w 1966 roku. Wejście na klatkę schodową zdobi popiersie Adama Mickiewicza, dłuta Juliusza Bęłtowskiego z 1898 roku.

Kościół p.w. św. Katarzyny 3 ufundowany przez Kazimierza Wielkiego to najstarsza budowla w mieście. Fragmenty pierwotnej gotyckiej świątyni zachowały się w konstrukcji prezbiterium i nawy. W ciągu wieków kościół, który uległ licznym pożarom, był wielokrotnie odbudowywany i restaurowany, w latach 1765–66 zyskał wieżę zegarową, której smukła sylweta góruje nad miastem. Na początku XVIII wieku w otaczającym kościół murze wzniesiono murywaną, barokową dzwonnice, nakrytą okazałym hełmem pokrytym gontem. Posiada ona przejazd bramny, w którym znajduje się drewniany polichromowany krucyfiks z naturalnej wielkości figurami Matki Bożej i św. Jana. Wystrój wnętrza kościoła jest głównie barokowy.

Na uwagę zasługują malowidła z końca XVIII wieku zdobiące balustradę chóru, przedstawiające stan duszy uciśnionej.

sa zastawiali prvi nadšenci tatranského horolezectva. V roku 1823 bol tu hosťom arciknieža František Karol, otec neskoršieho cisára Františka Jozefa, ktorého sprevádzali dvorania. V roku 1873 sa tu stretli zakladatelia Haličského tatranského spolku. Po 2. svetovej vojne bol tu zriadený Okresný dom kultúry, práve tu svoje prvé kroky na hudobnej scéne robili Jan Kanty Pawлуskiewicz a Janusz Stokłosa. Tu sídlilo aj Podhalské múzeum založené v roku 1966. Pri vstupe na schodisko môžeme obdivovať bustu Adama Mickiewicza, ktorú vytvoril Juliusz Bęłtowski v roku 1898.

Kostol sv. Kataríny 3, ktorý dal postaviť Kazimír Veľký, je najstaršou budovou v meste. Časti pôvodného gotického chrámu sa zachovali v konštrukcii presbytéria a lode. V priebehu storočí bol kostol v dôsledku mnohých požiarov viackrát rekonštruovaný a obnovovaný, v rokoch 1765 – 1766 bola k nemu pristavaná hodinová veža, ktorej štíhla silueta dominuje nad mestom. Na začiatku 18. storočia bola v múre, ktorý obklopuje kostol, postavená murovaná baroková zvonica s nádhernou kupolou prikrýtou šindľovou strechou. Zvonica má bránový priechod, v ktorom

sa nachádza drevený polychrómovaný kríž so sochami Matky Božej a sv. Jána v prirodzenej veľkosti. Interiér kostola je hlavne barokový. Za pozornosť stoja maľby z kon-

Modrzewiowy **kościółek p.w. św. Anny** 4 powstał w drugiej połowie XV wieku i zaliczany jest do grupy drewnianych, gotyckich kościołów podhalańskich. Kościół jest jednonawowy, posiada proskojatne prezbiterium i kwadratową kruchtę, nakryty jest spadzistym dachem gontowym. Młodszą metryką od kościoła legitymuje się wieża, którą dobudowano w XVIII wieku. W barokowym ołtarzu głównym znajdują się kopie szesnastowiecznych obrazów Rodziny Marii i Matki Boskiej z Dzieciątkiem, oryginały przechowywane są w kościele św. Katarzyny. Ciekawe są fragmenty polichromii, datowanej na XVII wiek, przedstawiające Jezusa Ukrzyżowanego i 8 portretów duchownych oraz mieszczan w strojach z epoki.

Legendę o powstaniu kościółka, który mieli wzniesić skruszeni zbójnicy, obrazują malowidła na bocznych ścianach nawy, wykonane przez Hipolita Lipińskiego w 1865 roku. W 1790 roku obok kościoła został założony cmentarz, który jest jedną z najstarszych nekropoli w Małopolsce, starszą od cmentarza Rakowickiego w Krakowie i Pęksowego Brzyzka w Zakopanem, na którym zachowało się wiele XIX-wiecznych nagrobków i żeliwnych krzyży, zgromadzonych obecnie w lapidarium, powstałym w 2002 roku.

Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa 5 przez nowotarzan nazywany jest po prostu „nowym kościołem”, chociaż przez z górą półwiecze swego istnienia ta nowość nieco się już zestarzała, a w samym mieście wybudowano już kolejne świątynie. Budowę kościoła, według projektu Ludwika Panczakiewicza, rozpoczęto w roku 1930 i ukończono po II wojnie światowej. Jego charakterystyczna masywna bryła z wysoką wieżą dominuje w krajobrazie miasta. Godny uwagi jest ołtarz główny, wykonany przez krakowskiego rzeźbiarza Mieczysława Stobierskie-

ca 18. storočia, ktoré môžeme obdivovať na zábradlí chóru, na malbách je vyobrazený stav utlačanej duše.

Smrekovcový **kostolík sv. Anny** 4 bol postavený v druhej polovici 15. stor. a patrí ku súboru drevených gotických podhalských kostolov. Kostol je jednoloďový, má obdĺžnikové presbytérium a štvorcovú kruchtú, je prikrýty šikmou šindľovou strechou. Mladšia ako kostol je veža, ktorá bola pristavaná v 18. storočí. V barokovom hlavnom oltári sú kópie obrazov Rodiny Márie a Matky Božej s Dieťaťom zo 16. storočia, originály sa uchovávajú v kostole sv. Kataríny. Zaujímavé sú časti polychromie, datovanej na 17. storočie, ktoré predstavujú Ježiša Ukrížovaného.

ho a 8 portrétov duchovných a mešťanov v dobovom oblečení. Legendu o vzniku kostolíka, ktorý vraj mali stavať činiaci pokánie zbojníci, zobrazujú maľby na bočných stenách lode, ktoré namaľoval v roku 1865 Hipolit Lipiński. V roku 1790 bol pri kostole založený cintorín, ktorý je jednou z najstarších nekropol v Małopolsku, je dokonca starší ako Rakowický cintorín v Krakove a cintorín Na Pęksowym Brzyzku v Zakopanem. Zachovali sa na ňom mnohé náhrobky a latinové kríže z 19. storočia, nachádzajúce sa v súčasnosti v lapidáriu, ktoré vzniklo v roku 2002.

Kostol Najsvätejšieho Srdca Ježišovho 5 sa medzi obyvateľmi Nowého Targu volá jednoducho: „nový kostol”, hoci za viac ako polstoročie jeho existencie sa už jeho novota vytratila a v samotnom

go. Monumentalne postacie apostołów i Chrystusa tworzą figuralne przedstawienie sceny Ostatniej Wieczerzy.

Plac Słowackiego **6**, zwany niegdyś Małym Rynkiem, to najstarsza część miasta, gdzie znajdował się nieistniejący już dwór starostów nowotarskich. Na początku XX wieku przy placu wzniesiono gmach „Sokoła” i szkoły, a w 1932 roku budynek Starostwa Powiatowego, zaprojektowany przez Jana Stefana Meyera, który dziś jest siedzibą Urzędu Miasta. Co ciekawe, w 2012 roku na swoje pierwotne miejsce, czyli na Plac Słowackiego, powrócił po latach spędzonych na nowotarskim Rynku pomnik Władysława Orkana, ufundowany przez Polonię amerykańską w 1934 roku.

Do wyróżniających się ciekawą architekturą budynków nowotarskich można zaliczyć gmach dawnego gimnazjum (1906) przy ul. Krasińskiego, dziś Zespół Szkół Ogólnokształcących, zaprojektowany przez znanego krakowskiego architekta Teodora Talowskiego **7**, a z nowszych dokonania kompleksu Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej przy ul. Kokoszków **8**.

Kino „Tatry” znajduje się na miejscu dawnej synagogi **9**. Wybudowana w 1891 roku staraniem licznej gminy żydowskiej mogła pomieścić 800 pobożnych Żydów, posiadała też galerię dla kobiet. Dwie mniejsze bożnice, które znajdowały się na ulicy Nadwodnej i Szafarskiej, były ośrodkami chasydyzmu. Nowotarscy chasydzi podlegali cadykowi z Bobowej. Potomek dynastii bobowskiej, R. Herszl Meissels, założył w Nowym Targu sztibl (dom modlitwy) i jeshiwę (szkołę). W roku 1942 Niemcy przeprowadzili likwidację nowotarskiego getta, co pociągnęło za sobą zagładę całej niemal żydowskiej społeczności. Na cmentarzu żydowskim przy ul. Jana Pawła II znajduje się obelisk upamiętniający Żydów pomordowanych podczas likwidacji getta oraz odrestaurowany ohel słyn-

meste boli postavené ďalšie chrámy. Výstavba kostola podľa návrhu Ludwika Panczakiewicza sa začala v roku 1930, kostol bol dobudovaný po 2. svetovej vojne. Jeho charakteristická masívna forma s vysokou vežou je dominantou mesta. Pozoruhodný je hlavný oltár, ktorého autorom je krakovský sochár Mieczysław Stobierski. Monumentálne postavy apostoľov a Krista tvoria figuralné vyobrazenie Poslednej večere.

Słowackého námestie **6**, niekedy nazývané Malý rínek, je najstaršia časť mesta, práve tu sa nachádzalo už neexistujúce sídlo nowotarských starostov. Na začiatku 20. storočia bola na námestí postavená budova spolku „Sokol” a škola, v roku 1932 pribudla budova Okresného úradu navrhnutá Janom Stefanom Meyerom, dnes tu sídli Mestský úrad. Zaujímavosťou je, že sa sem v roku 2012 po dlhom čase strávenom na hlavnom námestí vrátila na svoje pôvodné miesto, teda na Słowackého námestie, socha Władysława Orkana, ktorú darovali americkí Poliaci v roku 1934.

K nowotarským budovám, ktoré vynikajú svojou zaujímavou architektúrou, môžeme zaradiť budovu bývalého gymnázia (1906 r.) na ul. Krasińskiego, dnes tu sídli Združená všeobecno-vzdelávacia

nego z pobožnosti i mądrości rabina Jakuba Hirscha, przy którym do dziś chasydzi spotykają się na modlitwie i medytacji.

Lotnisko sportowe Aeroklubu Tatrzanskiego **10** otwarto 3 sierpnia 1930 roku. Miasto przekazało bezinteresownie grunt, a podczas jego budowy ofiarne pracowali nowotaranie i młodzież gimnazjalna, wypełniając „lukę próżnej sakiwki”, jak ładnie pisała lokalna „Gazeta Podhalańska”. Pilot aeroklubu Tatrzanskiego, Stanisław Józefczak, właśnie tu, w listopadzie 1966 roku, na szybowcu SZD-Bocian osiągnął na fali wiatru halnego rekord świata w osiągniętej wysokości absolutnej (12 560 m), który pozostał niepobity przez kolejne 40 lat, i aktualny do dziś rekord Polski w przewyższeniu (11 680 m).

8 czerwca 1979 roku na nowotarskim lotnisku podczas swojej pierwszej pielgrzymki do Polski papież Jan Paweł II na mszy św. wygłosił homilię. W zaledwie 10 dni na lotnisku stanął piękny, nawiązujący do architektury góralskiej ołtarz polowy, zaprojektowany przez Tadeusza Jędręskę. Zbudowano sektory mogące pomieścić 400 tys. ludzi i ławy dla 20 tys. wyróżnionych gości. W czasie mszy grała góralska muzyka składająca się z ponad stu prymistów, śpiewały połączone chóry parafialne. Pół miliona zgromadzonych wiernych z Podhala, Spisza, Orawy i pobliskiej Słowacji zęgnęło papieża, śpiewając *Góralu czy ci nie żal*. Po zakończonej mszy rozpetęła się burza, która przeszła do miejscowej legendy. Papieską wizytę upamiętnia obelisk ufundowany przez Polonię

szkoły, navrhol ju známy krakovský architekt Teodor Talowski **7**, z novších architektonických skvostov za pozornosť stojí komplex Podhalskej štátnej vysokej odbornej školy pri ul. Kokoszków **8**.

Kino „Tatry” je na mieste bývalej synagogy **9**. Bola postavená v roku 1891 po úsilí početnej židovskej obce, mohlo sa v nej zmestiť 800 zbožných židov, okrem toho mala galériu pre ženy. Dve menšie modlitebne, ktoré boli

na ulici Nadwodnej a Szafarskiej, tvorili strediská chasidizmu. Nowotargskí chasidi podliehali cadikovi z Bobowej. Potomok bobowskej dynastie, R. Herszl Meissels, založil v Nowom Targu štibl (modlitebňu) a ješivu (školu). V roku 1942 likvidovali Nemci nowotargské geto, čo malo za následok vyhubenie skoro všetkých Židov. Na židovskom cintoríni pri ul. Jana Pawła II sa nachádza obelisk na pamiatku Židov zavraždených počas likvidácie geta a obnovený ohel rabína Jakuba Hirscha, známeho svojou zbožnosťou a múdrosťou, pri ktorom sa dodnes stretávajú chasidi na modlitbe a meditácii.

Športové letisko Tatranského aeroklubu **10** bolo otvorené 3. augusta 1930. Mesto bezplatne poskytlo pozemok, pri výstavbe letiska obetavo pracovali občania Nového Targu a mládež zo stredných škôl, čím vyplnili „dieru prázdneho vrecka“, ako to krásne opisovali miestne noviny „Gazeta Podhalańska”. Pilot Tatranského aeroklubu Stanisław Józefczak na vetroni SZD-Bocian prekonal práve tu, v novembri roku 1966, unášany vlnou teplého vetra *halny*, svetový rekord v dosiahnutí absolútnej výšky (12 560 m), ktorý bol neprekonaný ďalších 40 rokov, a dodnes platný rekord Poľska v prevýšení (11 680 m).

8. júna 1979 predniesol na nowotargskom letisku pápež Ján Pavol II. homíliu na svä-

Amerykańską, poświęcony w 2000 roku przez kardynała Franciszka Macharskiego.

Rezerwat Bór na Czerwom 11 o powierzchni 113 ha obejmuje torfowisko wysokie i otaczający je las. Występujący tu glon o łacińskiej nazwie *Zygonium ericetorum*, przybierający jesienią barwę brunatno-czerwoną, dał nazwę rezerwatowi, który utworzono, początkowo na powierzchni 2 ha, już w 1925 roku. Torfowisko wysokie to szczególnie ekosystem, który powstaje na nieprzepuszczalnym podłożu. Mchy torfowce, zasilane jedynie opadami deszczu, przyrastają do góry (zaledwie kilka milimetrów rocznie), tworząc charakterystyczne kopulaste wyniesienia. Złoża torfu w nowotarskim Borze sięgają 6 metrów, a ich wiek szacuje się na 7 tysięcy lat. Charakterystyczna dla torfowisk wysokich jest budowa kępowo-dolinkowa, przy czym kępy i dolinki zasiedlają zasadniczo różne zespoły roślinne. Obok różnych gatunków torfowców (innych na kępach, innych w dolinkach) spotkać tu można

liczne gatunki krzewinek z rodziny wrzosowatych, a także rosiczkę okrągłolistną czy wełniankę pochwowatą, storczyki i widłaki. Malowniczy drzewostan kopuły składa się kosodrzewiny, sosny drzewokosej i karłowatych sosenek o parasolowatym pokroju. Z osobliwościami przyrodniczymi i historią torfowiska można zapoznać się podczas spaceru ciekawą ścieżką edukacyjną. Z ładnie wpisującej się w otoczenie drewnianej platformy widokowej rozpościera imponujący widok na torfowisko i rozległą panoramą Gorców i Tatr.

tej omśi počas svojej prvej púte do Poľska. V priebehu sotva 10 dní bol na letisku postavený krásny, nadvádzajúci na goralskú architektúru, poľný oltár navrhnutý Tadeuszom Jędryskom. Boli postavené sektory, ktoré mohli pomestiť 400 tis. veriachí a lavice pre 20 tis. významných hostí. Počas omśi hrala goralská hudba s viac ako stovkou primášov, spievali spojené cirkevné zbory. Pol milióna zhromaždených veriachí z Podhalia, Spiša, Oravy a zo susedného Slovenska sa s pápežom lúčilo spievajúc *Góralu, czy ci nie žal*. Po omśi prišla búrka, ktorá sa stala miestnou legendou. Pápežskú návštevu pripomína obelisk, ktorý nechali postaviť americkí Poliáci, bol vysvätený v roku 2000 kardiálom Františkom Macharským.

Rezervácia Bor na Červenom 11 s rozlohou 113 ha zahŕňa vysoké rašelinisko a obklopujúci ho les. Ríasa s latinským názvom *Zygonium ericetorum*, ktorá sa tu vyskytuje, sa na jeseň sfarbí do tmavohnedo-červenej farby – práve od nej sa odvodzuje názov prírodnej rezervácie, zriadenej už v roku 1925 na rozlohe 2 ha. Vysoké rašelinisko je zvláštnym ekosystémom, ktorý vzniká na nepriepustnom podklade. Mach na rašelinisku, ktorý získava vodu len zo zrážok, rastie smerom nahor (iba niekoľko milimetrov ročne) a vytvára charakteristické kupolovité vyvýšeniny.

Hrúbka rašeliny v nowotarskom Bore dosahuje 6 metrov, odhaduje sa, že má 7 tisíc rokov. Pre rašelinisko vysokého typu je charakteristický výskyt zhlukov a doliniek, pričom zhluky a dolinky tvoria prostredie pre podstatne odlišné súbory rastlín. Okrem rôznych druhov rašelinníkov (iných v zhlukoch, iných v dolinkách) tu môžeme nájsť rôzne druhy chamaefytov z čeľade vrescovitých, rosičku okrúhlohlístú, páperník pošvatý, orchidey a plavúnorasty. Malebný lesný porast kupy tvorí borovica horská, borovica pinus rhaetica a borovica

Nie przegap

Gorczański Park Narodowy 12 utworzony w 1981 roku chroni unikatowy krajobraz i przyrodę Gorców. W centralnym masywie Turbacza zbiega się promieniście 5 głównych gorczańskich grzbietów, opadających stromymi przełęczami do dolin, którymi płyną czyste i zimne górskie potoki. Zbocza porasta wielkiej urody las bukowo-jodłowy i świerkowy, można tu też spotkać wspaniałe okazy jaworów i jesionów. Gorce są ostoją wielu gatunków zwierząt, w tym salamandry plamistej, która jest symbolem parku. Wyjątkową wartością Gorców są rozległe polany, wypalone i wykarczowane przed wiekami przez człowieka, z których otwierają się rozległe widoki na Tatry, Beskid Wyspowy i Sądecki. Ten krajobraz kulturowy jest dziś również chroniony, park kosi łąki na niektórych gorczańskich halach, a pod Turbaczem na Hali Długiej przywrócono tradycyjny wypas owiec. Na Turbaczach znajdują się popularne i lubiane przez turystów Schronisko PTTK im. Władysława Orkana, a na Polanie Rusnakowej **kaplica Matki Boskiej Królowej Gorców**, zwana Papieską, która powstała w 1979 roku

z okazji wizyty Jana Pawła II w Nowym Targu. Nad wejściem do kaplicy widnieje napis: „Pasterzowi Pasterze”. Słynne są msze święte odprowadzane tu co roku w drugą niedzielę sierpnia z okazji Święta Ludzi Gór. Pamiętne kazania „o ślebodzie” wygłaszał na tym miejscu ksiądz profesor Józef Tischner.

trpasličia dáždnikového tvaru. S prírodnými kuriozitami a dejinami rašeliniska sa môžeme oboznámiť počas prechádzky po zaujímavom náučenom chodníku. Z drevenej vyhládokovej terasy, ktorá pekné zapadá do prostredia, sa rozprestiera imponantný pohľad na rašelinisko a širokú panorámu Gorcov a Tatier.

Nenechajte si ujst

Národný park Gorce 12 vytvorený v roku 1981 chráni unikátnu krajinu a prírodu Gorcov. V centrálnom masíve vrchu Turbacza sa lúčovito sústreďuje 5 hlavných pásiem Gorcov, ktoré strmými priesmykmi klesajú do údolí, ktorými pretekajú čisté a studené horské potoky. Na svahoch rastie krásny bukovo-jedľový a smrekový les, môžeme sa tu tiež stretnúť s úchvatnými exemplármi javorov a jaseňov. Gorce sú biotopom pre mnohé druhy zvierat, napríklad pre salamandru škvrnitú, ktorá je symbolom parku. Výnimočnou hodnotou Gorcov sú rozľahlé polany, vypálené a vyrúbané pred stáročiami, z ktorých sa otvára rozľahlý výhľad na Tatry, Ostrovné Beskydy a Sandecké Beskydy. Táto kultúrna krajina je dnes takisto chránená, park

kosi lúky na niektorých holiach v Goriach a pod Turbaczom na Dlhej hole bola obnovená tradícia pasenia oviec. Na Turbaczach sa nachádza populárna a obľúbená medzi turistami chata turistického spolku PTTK Władysława Orkana, a na Rusnakovej polane **kaplnka Božej Matky Kráľovnej Gorcov**, zvaná Pápežskou, ktorá

bola postavená v roku 1979 pri príležitosti návštevy Jána Pavla II. v Nowom Targu. Nad vstupom do kaplnky vidíme nápis: „Pastierovi – Pastieri”. Známe sú sväté omśe, ktoré sa tu slúžia každý rok v druhú augustovú nedeľu pri príležitosti Sviatku ľudí hôr. Pamätne kázne „o ślebode” prednášal na tomto mieste kňaz profesor Józef Tischner.

Szlak łącznikowy do Ludźmierza / Odbočka do Ludźmierza

Miejsce postojowe z zadaszoną wiatą na głównej trasie szlaku wokół Tatr w Ludźmierzu – torfowisko Przymiarki – Kamieniec – ulica Podhalańska – Sanktuarium Maryjne w Ludźmierzu

2,8 km

łatwy / Nenáročna

Trasa rowerowa z Ludźmierza do Obidowej / Cyklistický chodník Ludźmierz – Obidowa

Ludźmierz – Krauszów – Morawczyzna – Pyzówka – Klikuszowa – Obidowa

20,1 km

Średnio-trudny / Stredne náročná

Szlak łącznikowy / Spojovací chodník

Ludźmierz – Krauszów – wzdłuż Czarnego Potoku – Wróblówka – główna trasa szlaku wokół Tatr

10 km

łatwy / Nenáročna

Trasa alternatywna / Alternatívna cesta

Ludźmierz – Krauszów – Długopole – Wróblówka – główna trasa szlaku wokół Tatr

11,5 km

łatwy / Nenáročna

Słowacy mają ładnie dla Polaków brzmiące słowo „odbočka”. Zawiera ono w sobie to, co polsku nazywamy omownie szlakiem łącznikowym albo drogą boczną czy rozgałęzieniem. Trasy rowerowe, które prowadzą przez centrum Kotliny Nowotarskiej i łączą się z główną nitką szlaku wokół Tatr, są właśnie takimi odbočkami, mającymi do zaoferowania ciekawe krajobrazy czy unikatowe miejsca. Szlak łącznikowy do Ludźmierza i ścieżka rowerowa do Obidowej mają wspólny początek przy miejscu postojowym w Ludźmierzu, na głównej trasie szlaku. Jadąc od Nowego Targu (2,9 km) należy przejść na drugą stronę drogi 957. Na prawo skręca ul. Polna do Ludźmierza, a trasa szlaku od umieszczonej tu tablicy informacyjnej lekko pnie się do góry w kierunku północnym i dochodzi do lasu na obrzeżu torfowiska Przymiarki, prowadząc jego skrajem i dalej wśród pól, w kierunku widocznego już Ludźmierza. Pośród zabudowań osiedla Kamieniec dochodzi do ul. Podhalańskiej – szlak do Obidowej skręca w lewo, do sanktuarium w prawo. Na skrzyżowaniu z główną dro-

Slováci majú pekne znejúce pre Poliakov slovo – je to „odbočka“. Toto slovo obsahuje v sebe to, čo po polsky nazývame spojovacou alebo vedľajšou cestou či rozvetvením. Cyklistické chodníky, ktoré vedú centrom Nowotarskej kotliny a spájajú sa s hlavnou trasou cesty okolo Tatier, sú práve takýmito odbočkami, ktoré ponúkajú zaujímavé pohľady a unikátne miesta. Spojovací úsek do Ludźmierza a cyklistický chodník do Obidovej majú spoločný začiatok pri mieste oddychu v Ludźmierzi, na hlavnej trase cesty. Na ceste z Nového Targu (2,9 km) musíme prejsť na druhú stranu cesty č. 957. Doprava odbočuje ul. Polna do Ludźmierza a trasa cesty od osadenej informačnej tabule mierne stúpa smerom na sever a vedie k lesu na okraji rašeliniska Przymiarki, prechádza jeho okrajom a ďalej medzi poľami k odtiaľ viditeľnému Ludźmierzu. Medzi budovami na sídlisku Kamieniec ideme k ul. Podhalańskiej – cesta do Obidovej odbočuje doľava, do pútnického miesta doprava. Na križovatke s hlavnou cestou musíme odbočiť doľava, cesta vedie potom cez Dunajec k bazilike v Ludźmierzi.

gą trzeba skrócić w lewo, droga przez most na Dunajcu prowadzi do bazyliki ludzmierskiej.

Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala 14

Dzieje Ludźmierza nierozdzielnie wiążą się z historią i kultem cudownej, łaskami słynącej figurki Matki Boskiej, nazwanej przez papieża Jana Pawła II Gaździą Podhala. Niewielka, licząca zaledwie 125 centymetrów figurka to dzieło sądecko-spiśkiej szkoły snycerskiej, powstałe na początku XV wieku. Co ciekawe, pierwsi historycy sztuki niezbyt doceniali artystyczne wartości rzeźby, zarzucali, że jest „nieszczęśliwej albo grubej roboty” i że jest „schematycznie uproszczona”. Pomimo to, właśnie tak wyobrażona Maryja stała się obiektem kultu wśród górali po obu stronach Tatr. Szczególne nabożeństwo dla ludzmierskiej Pani miał papież Jan Paweł II. W 1963 roku, podczas koronacji Królowej Podhala, jeszcze jako biskup Karol Wojtyła, pochwylił berło Matki Bożej, które wysunęło się z rąk podnoszonej figurki. To zdarzenie urosło do miana symbolicznej legendy, którą przyszyły wybór na Stolicę Apostolską tylko potwierdził. Papież Jan Paweł II odwiedził Ludźmierz w 1997 roku i poprowadził przy ołtarzu połowym nabożeństwo różańcowe. Obdarowany kopią berła Matki Boskiej pobłogosławił nim wiernych i ziemię podhalańską. W 2000 jubileuszowym roku, na pamiątkę wizyty papieskiej, powstał tu Maryjny Ogród Różańcowy z ołtarzem połowym, który pięknie podkreśla rangę największego sanktuarium Podhala. W ogrodzie znajduje się jeden z bardziej udanych pomników Jana Pawła II, wspólnie dzieło Jacka Osadczyka, Marka Brajerskiego i Henryka Olszówki.

Inną pamiątką wizyty jest szlak papieski „Sursum Corda”, prowadzący trasą przejazdu Jana Pawła II z Zakopanego do Ludźmierza. (Zakopane – Krzeptówki, Kościelisko, Gubałówka, Ząb, Bustryk, Sierockie, Bańska Wyżyna i Niżna, Szaflary, Maruszyna, Ludźmierz).

Pútnické miesto Matky Bożej Kráľovnej Podhalia 14

Dejiny Ludźmierza sa neoddeliteľne spájajú s históriou a kultom záračnej sošky Božej Matky, známej svojou milosťou, nazývanej pápežom Jánom Pavlom II. Gazdinou Podhalia. Malá, iba 125-centimetrová soška je dielom sandecko-spišskej sochárskej školy, vznikla na začiatku 15. stor. Zaujímavosťou je, že prví historici umenia nepovažovali sochu za umelecky hodnotnú, namietali, že je „nepodarená alebo hrubo spracovaná“ a že je „schematicky zjednodušená“. Napriek tomu práve takto stvárnená Mária sa stala objektom kultu medzi góralmi na oboch stranách Tatier. Mimoriadny vzťah k ludzmierskej Pani mal pápež Ján Pavol II. V roku 1963 zachytil Karol Wojtyła (vtedy ešte biskup) počas korunovania Kráľovnej Podhalia žezlo Božej Matky, ktoré sa vysunulo z rúk zdvihanej sošky. Táto udalosť sa s časom premenila na symbolickú legendu, ktorú potvrdilo budúce zvolenie na Apoštolskú stolicu. Pápež Ján Pavol II. navštívil Ludźmierz v roku 1997 a pri poľnom oltári slúžil ružencové bohoslužby. Ako dar dostal kópiu žezla Božej Matky a poželal nim veriacich a Podhalie. V jubilejnom roku 2000 vznikla tu na pamiatku pápežskej návštevy Mariánska ružencová záhrada s poľným oltárom,

Z Ludźmierza do hlavnej trasy szlaku istnieje alternatywna droga powrotu przez Krauszców, Długopole i Wróblówkę. Z ul. Podhalańskiej nie skręcamy w Kamieniec, tylko jedziemy dalej prosto aż do stawów krauszcowskich, powstałych w wyrobiskach dawnej żwirowni, nazywanych bardzo praktycznie Pierwszym, Drugim i Trzecim Stawem. Po minięciu drugiego z kolei stawu, po około 500 metrach droga rozgałęzia się, szlak do Obidowej skręca w prawo do centrum Krauszcowa. Droga prowadzi dalej prosto aż do trzeciego i największego stawu. Mijając staw (po prawej stronie) jedzie się dalej wśród pól aż do pierwszych zabudowań Długopola i dalej prosto drogą lokalną prowadzącą południowym obrzeżem wsi w kierunku południowo-zachodnim do Wróblówki. Przed nami widok na Tatry, z prawej strony nieodległy zadrzewiony brzeg Dunajca, po lewej widoczne porośnięte lasem czapy torfowiska Puszczyna Długopole. Na rozjeździe przed Wróblówką skręcamy w lewo i omijamy centrum wsi, skręcając jeszcze raz w lewo dojeżdżamy do odcinka łączącego Wróblówkę z główną trasą szlaku wokół Tatr. Przy stawie kraszcowskim można, zamiast drogi lokalnej, wybrać utwardzoną szutrową drogę, która skręca w lewo i biegnie w sąsiedztwie torfowiska Puszczyna Franków Brzeżek. To dobra okazja, żeby z bliska przyjrzeć się kępkowo-dolinowej budowie torfowiska z kobiercami

mchu torfowca i porostów, porośniętego przez malownicze, ciemnozielone wysepki kosówki oraz charakterystyczne dla puszczy krzewinki: bagno zwyczajne, borówkę bagienną,

który krásne zdôrazňuje význam najväčšieho pútnického miesta Podhalia. V záhrade sa nachádza jedna z vydatenejších soch Jána Pavla II., spoločné dielo Jacka Osadczyka, Marka Brajerského a Henryka Olszówki.

Inú spomienku na návštevu ponúka pápežský chodník „Sursum Corda”, ktorý vedie po ceste prejazdu Jána Pavla II. zo Zakopaného do Ludźmierza. (Zakopane – Krzeptówki, Kościelisko, Gubałówka, Ząb, Bustryk, Sierockie, Bańska Wyżyna a Niżna, Szaflary, Maruszyna, Ludźmierz).

Z Ludźmierza existuje alternatívna spiatocná cesta na hlavnú trasu cyklistického chodníka cez Krauszców, Długopole a Wróblówkę. Z ul. Podhalańskiej neodbočujeme do štvrte Kamieniec, ale pokračujeme rovno až po krauszcowské jazerá, ktoré vznikli na mieste bývalého štrkoviska. Ich názvy sú veľmi praktické, volajú sa: Prvé, Druhé a Tretie jazero. Po prejení okolo druhého jazera, po cca. 500 m sa cesta rozvetvuje, trasa na Obidowiu odbočuje doprava do centra Krauszcowa. Cesta vedie ďalej rovno až k tretiemu a najväčšiemu jazeru. Prechádzame vedľa jazera (po jeho pravej strane) a pokračujeme medzi poľami až k prvým budovám obce Długopole a ďalej rovno miestnou cestou, ktorá vedie južným okrajom obce na juhovýchod do Wróblówki. Pred nami sa rozprestiera pohľad na Tatry, na pravej strane máme neďaleký zalesnený breh Dunajca, na ľavej strane vidíme lesnaté vršky rašeliniska Puszczyna Długopole. Na rozvetvení pred Wróblówkou odbočujeme dolava a obchádzame centrum dediny, ešte raz odbočujeme dolava a prichádzame k úseku, ktorý spája Wróblówku s hlavnou trasou cesty okolo Tatier. Pri Kraszcowskom jazere môžeme zísť z miestnej komunikácie na spevnenú štrkovú cestu, ktorá odbočuje dolava a tiahne sa v susedstve rašeliniska Puszczyna Franków Brzeżek. Je to dobrá príležitosť, aby sme sa zblížili prizreli zhlukom a do-

stavenú štrkovú cestu, ktorá odbočuje dolava a tiahne sa v susedstve rašeliniska Puszczyna Franków Brzeżek. Je to dobrá príležitosť, aby sme sa zblížili prizreli zhlukom a do-

bażynę czarną i żurawinę. Piękna krajobrazowo droga prowadzi dalej brzegiem Czarnego Potoku aż do skrzyżowania z odcinkiem łącznikowym prowadzącym z Wróblówki do głównej trasy szlaku.

Ludźmierz leży w Kotlinie Nowotarskiej u ujścia potoku Lepietnica do Czarnego Dunajca. To najstarsza wieś podhalańska licząca 2 400 mieszkańców i największe sanktuarium maryjne regionu. W 1234 roku cystersi założyli tu pierwszą podhalańską parafię p.w. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. Dzisiejszy neogotycki, murywany kościół zbudowano w latach 1869–77, na miejscu starego, modrzewiowego kościółka, który uprzednio został rozebrany. Pierwotną świątynię w 1849 roku opisali Józefowie – Łepkowski i Jerzmanowski, pionierzy archeologicznych podróży po kraju: „kościółek położony nad brzegiem Dunajca, tak blisko, że ten o kilka kroków posadę jego podplukiwał, a prze-

cież tyle wieków przetrwał na miejscu. Pełno w nim starożytnych zabytków, ściany zdobią alfreska, (...) w Wielkim Ołtarzu słynna cudami Maryja, do której lud okoliczny wielkie ma nabożeństwo.” W 1794 roku rząd austriacki przejął dobra ludźmierskich cystersów, ale zakon parafią

linkám rašeliniska s kobercami rašelinnika a ponastov, kde uvidíme malebné, tmavozeleulé ostrovčeky borovice horskej a chamaefity charakteristické pre pustatiny: rojovník močiarny, brusnicu barinnú, šuchbu čiernu a kľukvu. Pekná vyhládková cesta vedie ďalej brehom Čierneho Potoka až do križovatky s odbočkou smerujúcou z Wróblówki do hlavnej trasy cesty.

Ludźmierz leży w Nowotarskiej kotlinie przy ústí potoka Lepietnica do Čierneho Dunajca. Je to najstaršia podhalańska dedina, v ktorej býva 2 400 obyvateľov a najväčšie mariánske pútnické miesto v regióne. V roku 1234 tu cisterciáni založili prvú podhalańskú farnosť Najsvätejšej Panny Márie Nanebovzatej. Dnešný neogotický murovaný kostol bol postavený v rokoch 1869 – 77 na mieste starého smrekovcového kostolíka, ktorý bol predtým rozobratý. Pôvodný chrám bol v roku 1849 opísaný Józefom Łepkowským a Józefom Jerzmanowským – priekopníkmi archeologických ciest po Poľsku: „kostolík nachádzajúci sa pri brehu Dunajca, v takej blízkosti, že rieka vzdialená o niekoľko krokov poškodzuje jeho základy, a predsa už toľko storočí pretrval na mieste. Je plný starožitností, steny skrášľujú fresky, (...) vo Veľkom oltári je zázrakmi preslávená Mária, ktorú si okolití ľudia veľmi vážia.“ V roku 1794 prevzala rakúska vláda majetok cisterciánov z Ludźmierza, ale rehoľa sa starala o farnosť až do roku 1824. Po rozdelení kúpil majetok so statkom v Krauszowe a Rogoźniku Wojciech Przerwa-Tetmajer, aby ho rýchlo predal Emanuelovi Homolacovi. Neskôr opätovne statok prešiel do vlastníctva rodiny Tetmajerovcov, v roku 1865 sa tu narodil básnik Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Na začiatku 20. storočia bola kúria rozobratá, bola ponechaná jedine hospodárska budova. V roku 1875 bolo na brehu Dunajca postavené veľkolepé sídlo Združenia Podhalaňanov, Podhalaľský dom Kazimierza Przerwu-Tetmajera a Władysława Orkana 15. V roku 1992 v bazilike v Ludźmierzi sa konala premiéra

opiekował się aż do 1824 roku. Po parcelacji majątek z folwarkami w Krauszowie i Rogoźniku kupił Wojciech Przerwa-Tetmajer, by szybko go odsprzedać Emanuelowi Homolacowi. Później dobra ponownie weszły w posiadanie rodziny Tetmajerów, w roku 1865 urodził się tutaj poeta Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Na początku XX wieku dwór został rozebrany, pozostał jedynie dworski lamus. W 1975 roku wybudowano nad brzegiem Dunajca okazałą siedzibę Związku Podhalań, Dom Podhalański im. Kazimierza Przerwy-Tetmajera i Władysława Orkana 15. W 1992 roku w bazylice ludźmierskiej odbyło się prawykonywanie *Nieszporów ludźmierskich*, oratorium skomponowanego przez Jana Kantego Pawluśkiewicza do słów Leszka Aleksandra Moczulskiego. Co roku w kwietniu odbywa się tu Święto Bacowskie przed wiosennym redykiem oraz Dożynki Podhalańskie w pierwszą niedzielę września. W ostatnich latach powstała tu enklawa domów willowych. Dużą popularnością wśród wędkarzy i miłośników wypoczynku nad wodą cieszą się stawy krauszowskie, powstałe w wyrobiskach dawnej żwirowni. Obok sanktuarium, które w 2001 roku zostało podniesione do rangi bazyliki mniejszej, wybudowano duży Dom Pielgrzyma dla coraz liczniejszych pątników. Największym świętem jest odpust 15 sierpnia z uroczystym poświęceniem ziół i kwiatów.

Jak zakon cystersów Ludźmierz zakładał

Na początku XIII wieku ziemia nie była szczególnie cenna. By się taka stała, trzeba było ją zagospodarować. Rubieże państwa polskiego, oparte o Tatrę, nie miały do zaoferowania osadnikom urodzajnej ziemi, dobrego klimatu, ani bezpiecznych dróg. Może jedynie strategiczne położenie, blisko granicy z królestwem węgierskim. W ławym do zapamiętania roku 1234 wojewo-

Nieszporów ludźmierskich, oratoria, którego autorom je Jan Kanty Pawluśkiewicz k textu Leszka Aleksandra Moczulského. Každý rok sa tu v apríli oslavujú Bačovské slávnosti pred jarným redikom a v prvú septembrovú nedeľu – Podhalaľské dožinky. V posledných rokoch tu vznikla enkláva vilových domov. Veľkej popularite sa medzi rybármi a milovníkmi oddychu pri vode

tešia krauszowské jazerá, vytvorené v areáli bývalého štrkoviska. Vedľa pútnického miesta, ktoré bolo v roku 2001 povýšené na baziliku menšiu, bol postavený Dom pútnika pre čoraz početnejších návštevníkov. Najväčší sviatok vo farnosti sa oslavuje 15. augusta, keď sa slávnostne posväcujú bylinky a kvety.

Ako zakládala Ludźmierz rehoľa cisterciánov

Na začiatku 13. storočia nebola zem príliš cenná. Aby nadobudla nejakú hodnotu, bolo ju treba obhospodarovať. Okraje poľského štátu s Tatrami nemohli ponúknuť prisťahovalcom úrodnú pôdu, dobré klimatické podmienky ani bezpečné cesty. Možnože jedinou výhodou bola strategická poloha v blízkosti hranice s uhorským kráľovstvom. V ľahko zapamätateľnom roku 1234 získal krakovský vojvoda Teodor Gryfita, zvaný Cedro, od kniežata Henricha Bradateho privilegium zakladania osád na nemeckom práve. Na účely kolonizačnej akcie založil rehoľu cisterciánov, ktorí boli v tejto dobe najlepšimi odborníkmi na obhospodarovanie. Rehoľní bratia získali dostatok prostriedkov, dokonca dostali súhlas od biskupa Wisława na výstav-

da krakowski Teodor Gryfita, zwany Cedro, uzyskał od księcia Henryka Brodatego przywilej zakładania osad na prawie niemieckim. Do akcji kolonizacyjnej powołał zakon cystersów, najlepszych wówczas specjalistów od gospodarowania. Zakonników hojnie uposażył, uzyskał nawet od biskupa Wiśława pozwolenie na budowę klasztoru i świątyni. I tak w historii Podhala pojawiła się pierwsza udokumentowana data, data erygowania kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny w Ludźmierzu *Anno Domini* 1234. Cystersi na miejsce przyszłego zgromadzenia wybrali ujście Lepietnicy do Czarnego Dunajca, oczywiście nad wodą, bo standardowym działaniem gospodarczym była budowa młyna i foluszy. Ważna była irygacja i staw nadający się do zarybiania. A podobno, jak chce legenda, istniało tu ogromne jezioro, zwane Ludemar, być może powstałe wskutek wylewów kapryśnego i groźnego Dunajca. Nie wiadomo co się stało, czy przyszła mroźna i ostra zima, czy okolica była zbyt bezludna, czy jednak na pierwszy rzut oka nasłoneczniona dolina okazała się niewdzięczną ziemią. Cystersi, mając na uwadze dobro zakonu i przyszłe korzyści, zrezygnowali po kilku latach z konwentu ludźmierskiego i przenieśli się w dolinę rzeki Stradomki do Szczyrzycy. Dopiero w roku 1308 powrócili na Podhalę z nowym, generalnym przywilejem lokacyjnym, podpisanym przez Władysława Łokietka, by poprowadzić nową akcję osadniczą, tym razem z powodzeniem. W 1327 roku cystersi lokują miasto Nowy Targ i wieś Długopole i w (znowu!) łatwym do zapamiętania roku 1333 powtórnie osadzają Ludźmierz, następnie Krauszów, a w 1338 Szaflary i Waksmund. Niedługo jednak cieszą się posiadaniem. Nastaje nowy król i nowa polityka. Kazimierz Wielki, dostrzegając potrzebę umocnienia władzy państwowej na pograniczu, do którego niebezpiecznie zbliżała się energiczne i z dużym rozmachem prowadzona akcja osadnicza króla węgierskiego, odebrał ziemie instytucjom kościelnym. Skonfiskował nie tylko dobra ludźmierskich cystersów, ale również Muszynę, należącą do biskupa krakowskiego,

bu kłáštoru a chrámu. A tak sa v histórii Podhalia objavil prvý doložený dátum – dátum erigovania kostola Najsvätejšej Panny Márie v Ludźmierzi *Anno Domini* 1234. Cisterciáni vybrali na miesto budúceho zhromaždenia sútok Lepietnice a Čierneho Dunajca, samozrejme pri vode, pretože štandardne sa pri tejto príležitosti stavali mlyny a valchy. Dôležité bolo zavlažovanie a jazero vhodné na rybník. A vraj – ako hovoria legenda – bolo tu veľké jazero, zvané Ludemar, ktoré možno vzniklo v dôsledku záplav vrtošivého a hrozivého Dunajca. Nevieme, čo sa stalo – či nastala mrazivá a krutá zima, či okolie malo príliš málo obyvateľov, alebo toto, na prvý pohľad, slnečné údolie sa ukázalo ako veľmi nevďačná zem. Cisterciáni, ktorí dbali o blaho rehole a zabezpečenie jej budúcnosti, po niekoľkých rokoch odišli z Ludźmierza a presťahovali sa do doliny rieky Stradomka do obce Szczyrzyc. Vrátili sa na Podhalie až v roku 1308 s novým generálnym lokačným privilegiom podpísaným Vladislavom I. Lokietkom, aby začali novú kolonizačnú akciu, a tentokrát boli úspešní. V roku 1327 lokujú cisterciáni Nowy Targ a dedinu Długopole a v rovnako ľahko zapamätateľnom roku 1333 opätovne lokujú Ludźmierz, potom Krauszów a v roku 1338 – Szaflary a Waksmund. Netešia sa však dlho týmto majetkom. Prichádza nový kráľ a nová politika. Kazimír Veľký, uvedomujúc si potrebu posilnenia štátnej moci na pohraničí, ku ktorému sa nebezpečne blížila energická a rozsiahla kolonizačná akcia uhorského kráľa, odobral zem cirkevným inštitúciám. Konfiskoval nielen majetok cisterciánov z Ludźmierza, ale tiež Muszynu, ktorá patrila krakovskému biskupovi, a majetok klarisiek v Pieninách. Tak vzniklo nowotargské starostovstvo, ktoré sa vtedy ešte nazývalo dunajecké. Cisterciáni sa neochotne vzdali svojich práv. Dlhý je zoznam sťažností, falšovania dokumentov a súdnych pojednávaní, ktoré v konečnom dôsledku umožnili cisterciánom získať naspäť Ludźmierz, Krauszów a Rogoźnik, ale až za čias kráľa Vladislava II. Jagela.

i dobra pienińskie klarysek. Tak powstało starostwo nowotarskie, zwane jeszcze wtedy dunajeckim. Cystersi niełatwo odstąpili od swoich praw. Długa jest lista skarg, fałszowania dokumentów i sądów, które w końcu pozwoliły cystersom odzyskać Ludźmierz, Krauszów i Rogoźnik, jednak dopiero za czasów panowania króla Władysława Jagiełły.

Pánča z Ludźmierza. Legenda básnika

U nás, v Ludźmierzi, bolo krásne. Dunajec pretekal cez dedinu popod samotný statok. Boli tiché polia, kamenné pustatiny, večer sa od ohňa z našeliniska širil nad dedinu dymový mrak, veľký zvon zvolával na Anjel Pána; boli močiare, pokojné, ale aj hrôzostrašné hlboké a hluché vody (...) a našeliniská priepastné, trpasličími borovicami zarastené. Bol les

Ludźmierski panicz. Legenda poety

U nas w Ludźmierzu było ślicznie. Dunajec szedł przez wieś popod sam dwór. Były ciche pola, kamieńce puste, wieczorem od torfowego ognia chmura dymu nad wsią, wielki dzwon na Anioł Pański; były rozlewiska wodne, odmęty spokojne, przeraźliwie głębokie i głuche (...) i torfowiska przepastne, kartowatą sosną zarosłe. Był las świerkowy, pusty, milczący, gdzie tylko szumił wiatr. Były sąrośla i zagaje tajemnicze trwożące, gdzie się księżyc krył i skąd się patrzył jak upiór z wody wylazły, z mętnych topieli Dunajca. Były na koniec z jednej strony góry Beskidy, z drugiej Tatry, cały łańcuch jak stalowy mur. Tak ponad 100 lat temu pisał Kazimierz Przerwa-Tetmajer o rodzinnej wsi. Urodził się 12 lutego 1865 roku w nieistniejącym dziś dworze. Jego ojciec, Adolf Tetmajer, powstaniec z roku 1831, ranny w bitwie pod

smrekový, prázdny, mlčiaci, kde len šumel vektor. Boli kroviny a háje tajomné, desivé, kde sa mesiac skrýval a odkiaľ hľadel ako upír, ktorý vyliezol z vody, z mútnych hlbín Dunajca. Boli nakoniec na jednej strane hory Beskydy, na druhej strane Tatry, celé pohorie ako ocelový múr. Takto pred viac ako sto rokmi písal Kazimierz Przerwa-Tetmajer o rodnej dedine. Narodil sa 12. februára 1865 v dnes už neexistujúcom majetku. Jeho otec, Adolf Tetmajer, povstalec z roku 1831, zranený v bitke pri Iganiach, mal majetok v Ludźmierzi i plnil funkciu maršalka okresu Nowy Targ. Matka, Julia Grabowska, bola rodná sestra matky Tadeusza Boya-Żeleńského, ktorý priblížil svojou obrovskou prekladateľskou prácou poľskému čitateľovi veľdiela francúzskej literatúry. Starší, nevlastný brat Kazimierza – Włodzimierz, je zase budúci známy a významný maliar,

Iganiem, gospodarzył w Ludźmierzu i pełnił funkcję marszałka powiatu nowotarskiego. Matka, Julia Grabowska, była rodzoną siostrą matki Tadeusza Boya-Żeleńskiego, który polskim czytelnikom w tytanicznej pracy translatorskiej przybliżył arcydzieła literatury francuskiej. Starszy, przyrodni brat Kazimierza – Włodzimierz, to przyszły znany i ceniony malarz, którego tak udatnie sportretował Wyspiański jako Gospodarza w „Weselu”. Trzeba w tym miejscu wspomnieć o dziś prawie zapomnianym poecie, Sewerynie Goszczyńskim. Przyjaciel Adolfa z powstańczych lat, bawił w Ludźmierzu w 1873 roku i, jak pisał potem Kazimierz, to on, starzec przeszło siedemdziesięcioletni, ale „krzepki, odważny i silny”, nie dość, że uratował go w Dolinie Strążyskiej od groźnego wypadku, to jeszcze „otwarł mu ten świat, otwarł mu oczy”. Ten świat to oczywiście świat poezji, która zawładnęła chłopcem i już po prostu nie mogło być inaczej, musiał zostać poetą. To właśnie ze wspomnień raju utraconego, jakim było dzieciństwo spędzone w Ludźmierzu, z całą magią owego krajobrazu, który tak ładnie opisuje w przytoczonym na wstępie fragmencie, bliskości Tatr, które tak dobrze znał i kochał, z obserwacji góralskiego życia, toczącego się obok dworu, rodziły się strofy wierszy *Anioł Pański* i piękne, pisane stylizowaną gwarą gadki góralskie zebrane w tomie *Na skalnym Podhalu*. Szczęśliwe czasy dzieciństwa skończyły się, gdy Adolf Tetmajer, popadłszy w kłopoty finansowe, zmuszony był w 1883 roku sprzedać dwór. Bracia Tetmajerowie czasem wracali do utraconego, rodzinnego gniazda. Włodzimierz, inteligent zbratany, jak wówczas mówiono, z ludem, pisał entuzjastycznie: „po latach wielu wpadłem w piękny dzień czerwcowy do starej siedziby (...) wybiegli do mnie ludzie z domków i ściskali i płakali. A gdym spoczął w uścisku starych, długowłosych ludzi, tajało mi serce z wdzięczności, że mnie pamiętają i że mnie kochać nauczyli”. Kazimierz inaczej, w liście do matki „Wyobraź sobie, Mamu, że byłem w Ludźmierzu. Wszystko wydało mi się dziwnie małe, droga od kościoła do dworu taka bliska, ogród, parkan, murek taki

którego s takim majstrovstvom predstavil Wyspiański ako Hostitela vo „Svadbe”. Na tomto mieste musíme spomenúť dnes už skoro zabudnutého básnika – Seweryna Goszczyńskiego. Priateľ Adolfa z powstaleckého obdobia bol v Ludźmierzu v roku 1873 a – ako písal neskôr Kazimierz – bol to práve on, viac ako sedemdesiatročný starec, ale „rázny, odvážny a silný”, ktorý ho nielen zachránil v Strážyskej doline pred vážnou nehodou, ale „otvoril mu ten svet, otvoril mu oči”. Ten svet je samozrejme svetom poézie, ktorá očarila chlapca a jednoducho to nemohlo byť inak, musel sa stať básnikom. Práve zo spomienok na stratený raj, akým bolo detstvo strávené v Ludźmierzu, s celým čarom tejto krajiny, ktorú tak krásne opisuje vo fragmente citovanom v úvode, z blízkosti Tatier, ktoré tak dobre poznal a miloval, pozorovania goralského života, plynúceho vedľa jeho statku, sa narodili slohy básne *Aniel Pána* a krásne, písané štylizovaným nárečím goralské príbehy vydané v zierke *Na skalnom Podhali (Povesti z Tatier)*. Šťastný čas detstva sa skončil, keď Adolf Tetmajer bol pre finančné problémy nútený v roku 1883 predať statok. Bratia Tetmajerovci sa občas vracali do strateného rodinného hniezda. Włodzimierz, inteligent – ako sa vtedy hovorilo – zbratany s ľudom, písal entuziasticky: „po mnohých rokoch som prišiel jeden krásny, júnový deň do starého sídla (...) vybehli ku mne ľudia z domčekov, objímali ma a plakali. A keď som sa ocitol v objatí starých, dlhovlasých ľudí, mäklo mi srdce od vďaky, že si ma pamätajú a že ma milovať naučili“. Kazimierz inak, v liste matke „Predstav si, Mama, že som bol v Ludźmierzu. Všetko sa mi zdalo čudne malé, cesta z kostola do kúrie taká blízka, záhrada, plot, múrik taký maličký a maličká kúria. (...) A pomysliet, že ja som to všetko mohol mať...” Možno dobre sa stalo, že Kazimierz navždy ostal len „pánča z Ludźmierza”, ako ho výstižne nazval súčasný básnikovi letopisec epochy Adam Grzymała-Siedlecki, a nie pánom na statku, ktorý pracne sedí nad knihou príjmov a výdavkov. Kazimierz Tetmajer, skôr nešťastný v živote, uzatvorený do seba, náchylný na mizantropiu,

malerki i malarzki dworek. (...) I pomysleć, że ja to wszystko mogłem mieć...” Może i dobrze, że Kazimierz na zawsze został tylko „ludźmierskim paniczem”, jak go trafnie podsumował współczesny poeci kronikarz epoki Adam Grzymała-Siedlecki, a nie panem we dworze, schylonym pracowicie nad księgą przychodów i rozchodów. Kazimierz Tetmajer, raczej nieszczęśliwy w życiu, zamknięty w sobie, skłonny do mizantropii, milczący i melancholijny przekuł swój los, swoje doświadczenie, marzenia i wrażliwość w najczystsza poezję, a to dzieło nigdy nie przemija. W stulecie urodzin poety, na skęćie ludźmierskiej drogi, stanął pamiątkowy glaz poświęcony poecie, przywieziony z Doliny Suchej Wody w Tatrach 16.

Rogoźnik wieś położona nad potokiem Wielki Rogoźnik, licząca ok. 900 mieszkańców. To jedna z najstarszych podhalańskich wsi, jej istnienie zapisano w dokumencie wydanym przez Henryka Brodatego informującym, że Teodor Gryfita wykupił w 1237 roku wieś Rogoźnik od swego bratanka za pewną sumę pieniędzy, dwa woły, 6 miar sukna brunatnego i lisie skóry. Wieś przez stulecia stanowiła własność cysterską i wchodziła w skład parafii ludźmierskiej. Kościół p.w. św. Andrzeja Boboli wybudowano w latach 1959–63 według projektu Andrzeja Radnickiego, a samodzielzną parafię erygowano dopiero w roku 1971. Stacje drogi krzyżowej do świątyni wykonał znany ludowy rzeźbiarz podhalański Józef Janos z Dębna. W latach okupacji niemieckiej kierownikiem w rogoźniczej szkole był Józef Tischner, a jego syn, także Józef, który dopiero miał zostać słynnym filozofem, pierwsze nauki pobierał właśnie tutaj. Dzisiaj imię księdza profesora Józefa Tischnera nosi tutejsza Szkoła Podstawowa.

■ Nie przegap

Rezerwat Skalka Rogoźnicka 17. Do Skalki Rogoźniczej nie prowadzi żadna oznakowana ścieżka, chociaż ten niewielki rezerwat przyrody nieożywionej,

młćiaci a melancholický, stvárnil svoj osud, svoje skúsenosti, sny a dojmy v najčistejších básňach a toto dielo nikdy nepominie. Pri príležitosti stého výročia narodenia básnika, na zákrute ludźmierskej cesty bol postavený pamätný kameň venovaný básnikovi, privezený z Doliny Suchej Vody v Tatrách 16.

Rogoźnik – dedina ležiaca pri potoku Wielki Rogoźnik, má okolo 900 obyvateľov. Je to jedna z najstarších podhalańskich dedín, jej existencia je potvrdená v listine vydanéj Henrichom Bradatým, v ktorej bolo zapísané, že Teodor Gryfita vykúpil v roku 1237 dedinu Rogoźnik od svojho synovca za určitú sumu, dva voľy, 6 mier hnedého súkna a líščie kožušiny. Dedina patrila po stáročia cisterciánom a bola súčasťou farnosti Ludźmierz. Kostol sv. Andrzeja Bobolu bol postavený v rokoch 1959 – 63 podľa projektu Andrzeja Radnického a samostatná farnosť bola erigovaná až v roku 1971. Stanice krížovej cesty do chrámu stvárnil ľudový podhalańský sochár Józef Janos z Dębna. V období nemeckej okupácie bol riaditeľom rogoźnickej školy Józef Tischner, a jeho syn – tiež Józef – ktorý sa neskôr stal známym filozofom, strávil svoje prvé školské roky práve tu. Dnes meno kňaza profesora Józefa Tischnera nosí tunajšia základná škola.

■ Nenechajte si ujsť

Rezervácia Rogoźnická skalka 17 K Rogoźnickej skalke nevedie žiadna označená cesta, aj keď je táto malá rezervácia neživej prírody, s rozlohou len 2500 m², zapísaná ako jediné miesto v Poľsku do Svetového zoznamu geologického dedičstva UNESCO. Stojí za to odbočiť z trasy cesty do Rogoźnika. V dedine sú dve tabuľky so šípku, ktoré informujú o možnosti navštíviť rezerváciu. K Skalke sa najľahšie dostanete odbočkou z hlavnej cesty v dedine pri žrebčinci „Dwor-na“. Cesta sa mení na poľný chodník, ktorý nás vedie smerom na juh medzi poľami pozdĺž potoka Trawne. Rogoź-

o powierzchni zaledwie 2500 m², jako jedyne miejsce w Polsce został wpisany na Światową Listę Dziedzictwa Geologicznego UNESCO. Warto zjechać z trasy szlaku do Rogoźnika. We wsi są dwie tabliczki ze strzałką informujące o możliwości dotarcia do rezerwatu. Do Skalki najłatwiej można dojść i dojechać, skręcając z głównej drogi we wsi, obok stadniny koni „Dwórna”. Droga zamienia się w połączoną ścieżkę, prowadzącą nas na południe wśród pól, wzdłuż potoku Trawne. Skalka Rogoźnicka stanowi wysunięty na zachód fragment czorsztyńskiego pasma skałkowego, a pierwsze badania geologiczne prowadził tu Ludwik Zejszner w połowie XIX wieku. Od okresu międzywojennego do końca lat 70. działał tu kamieniołom i wapiennik, który zmienił i przekształcił naturalny krajobraz (na tyle drastycznie, że kiedy Hanna Pieńkowska i Tadeusz Staich wędrowali w latach 50. XX wieku drogami skalnej ziemi, inwentaryzując kulturę materialną i duchową regionu, ubolewali nad dewastacją przyrody i skalną ingerencją, która zdążyła już rozłupać liczącą prawie 100 metrów skałę na połowę). Paradoksalnie to właśnie działalność człowieka przyczyniła się do odsłonięcia unikatowych stanowisk geologicznych, a dziś, kiedy przyroda znowu wzięła w posiadanie dawny kamieniołom, miejsce wygląda bar-

nicką skała je na západ vysunutou časťou czorsztyńskiego bradłového pásma, prvý geologický prieskum tu viedol Ludwik Zejszner v polovici 19. storočia. Od medzivojnového obdobia do konca 70. rokov tu fungovali lom a vápenka, ktoré zmenili a pretvorili prírodnú krajinu (natolko, že keď Hanna Pieńkowska a Tadeusz Staich v 50. rokoch 20. storočia vandrovali cestami skalnatej zeme a skúmali materiálno a duchovnú kultúru regiónu, lutovali zničenú prírodu a odsudzovali zásah, ktorý už stihol rozpoliť skoro stometrové bralo). Paradoxne práve ľudská činnosť prispela k odhaleniu unikátnych geologických nálezov a dnes – keď už príroda opätovne vládne v bývalom lome – miesto vyzerá veľmi atraktívne. Zvislá stena bývalého lomu obklopená zeleňou kríkov, stromov a skalného porastu priťahuje zrak svojou intenzívnou červenorúžovou farbou. Za túto farbu vďačí skale, ktorá sa vyskytuje len na tomto mieste a je nazývaná schránkovcom z Rogože. Dokonale zachované vrstvy schránkovca pochádzajúce z prelomu jury a kriedy spolu s bohatstvom skamenelín: amonitov, belemnitov, ramenonožcov, ľalioviek a koralovcov majú neoceniteľný a nadregionálny význam pri stratifikácii geologickej minulosti Zeme.

dzo atrakcyjnie. Pionowa ściana odkrywki, otoczona zielenią krzewów, drzew i roślinności naskalnej, przyciąga wzrok swoją intensywnie czerwono-różową barwą. Kolor ten zawdzięcza skale, występującej tylko tutaj i nazwanej muszłowcem z Rogoży. Doskonale zachowane warstwy muszłowca, pochodzące z przelomu jury i kredy, wraz z bogactwem skamieniałej fauny: amonitów, belemnitów, ramienionogów, liliwców i koralowców mają bezcenne i ponad regionalne znaczenie w stratyfikacji geologicznej przeszłości Ziemi.

Na wapiennej skale, zwanej **Skalką Szaflarską 18**, powstało najstarsze założenie obronne na Podhalu. Pierwsza wzmianka o *fortalitium* szaflarskim pochodzi z dokumentu wydanego przez Bolesława Wstydlivego w roku 1251. Najprawdopodobniej jednak zamek powstał wcześniej i pełnił rolę książęcego punktu warownego, strzegącego granicy i szlaku handlowego. Pierwotny zamek zbudowany był z drewna, od wschodu i północy dostępu do niego broniła pionowa ściana skalna. Z pozostałych stron, gdzie skałka opadała łagodnie, otaczał go rów i wał ziemny. Przestrzeń, zajęta przez najstarszą część zamku (górnego) w porównaniu z innymi warowniami położonymi nad Dunajcem, zaskakuje wielkością. Była niemal półtorakrotnie większa od zamku w Czorsztynie. Na początku XIV wieku zamek stał się na krótko siedzibą starostwa, w dokumentach pojawia się Piotr ze Szłupi, pierwszy starosta nowotarski, zwany jeszcze wówczas duna-jeckim. W XVI wieku gród znajdował się już w ruinie. Rodzina Uznańskich, która w roku 1819 wykupiła sekcję szaflarską od władz austriackich, na szczycie Skalki wystawiła murowany pawilon. W latach 90. XX wieku spadkobierca Uznańskich wykupił teren i przeprowadził remont zniszczonych pomieszczeń oraz wystawił kamienny mur, kierując się zachowanymi pozostałościami założenia średniowiecznego. Jak każdy szanujący się zamek, również fortalicyum w Szaflarach ma swoją legendę, którą po części opowiada *Kronika Długosza*. Za panowania Ludwika Węgierskie-

Na vápennom brale, nazývanom **Szaflarskou skalkou 18**, vznikla najstaršia obranná usadlosť na Podhalí. Prvá zmienka o *fortalitium* v Szaflaroch pochádza z listiny vydané Boleslavom Hanblivým v roku 1251. Hrad však najpravdepodobnejšie vznikol skôr a plnil úlohu kniežacej pevnosti, ktorá chránila hranicu a obchodnú cestu. Pôvodný hrad bol drevený, na východnej a severnej strane bol chránený zvislou skalnou stenou. Na ostatných stranách, kde svahy boli miernejšie, bol hrad obklopený priekopou a zemným valom. Priestor najstaršej časti hradu (horného) prekvapuje veľkosťou v porovnaní s inými hradiskami položenými pri Dunajci. Hrad bol skoro jedenapolkrát väčší ako hrad Czorsztytn. Na začiatku 14. storočia tu sídlilo krátko starostovstvo, v dokumentoch sa objavuje Piotr ze Szłupi, prvý nowotargský starosta, vtedy ešte nazývaný dunajeckým. V 16. storočí bolo hradisko zničené. Rodina Uznańských, ktorá v roku 1819 vykúpila szaflarskú oblasť od Rakúšanov, dala postaviť na vrchu Skalky murovaný pavilón. V 90. rokoch 20. storočia vykúpil potomok Uznańských tento areál a rekonštruoval zničené priestory, vybudoval kamenný múr, pričom sa snažil zachovať zrúcaniny stredovekej pevnosti. Ako každý poriadny hrad, aj pevnosť v Szaflaroch má svoju legendu, ktorú sčasti rozpráva *Kronika Długosza*. Za vlády Ľudovíta I. prenajal hrad vtedajší opát cisterciánov Židovi, ktorý bol rehoľnými bratmi obrátený na kresťanskú vieru. Žid na tomto opustenom a dobre chránenom mieste začal raziť falošné strieborné a zlaté mince. Keď opát napomenutý kráľom nevyhnal Žida, Ľudovít vyslal krakovského starostu, Sędziwoja z Szubina, s príkazom zbúrať hrad. Sędziwój dobyl hrad a spálil ho, v mene kráľa odobral reholi nowotargský statok. Opát činiaci pokánie vycestoval do Budína, aby poprosil kráľa o zrušenie trestu. Misia bola neúspešná a cisterciáni nezískali hrad naspäť, nešťastný opát zomrel počas spiatocnej cesty.

go zameczek został wydzierżawiony przez ówczesnego opata cystersów nawróconemu przez zakonników na wiarę chrześcijańską Żydowi, który zaczął w odludnym i dobrze bronionym miejscu bić fałszywą srebrną i złotą monetę. Kiedy upominany przez króla opat Żyda nie oddalił, Ludwik wysłał starostę krakowskiego, Sędziwoja z Szubina, z rozkazem zburzenia grodu. Sędziwój zamek zdobył, spalił i w imieniu króla odebrał zakonowi dobra nowotarskie. Skruszony opat udał się do Budy, aby prosić króla o cofnięcie kary. Misja się nie powiodła i cystersi zamku nie odzyskali, a nieszczęśliwy opat zmarł w czasie drogi powrotnej.

Na szczycie wzgórza **Ranisberg** (738 m n.p.m.) ¹⁹, przy drodze z Szaflar do Maruszyny, mieszkańcy Szaflar z inicjatywy proboszcza Maurycego Rottermunda, z okazji pięćsetnej rocznicy zwycięstwa grunwaldzkiego, ufundowali metalowy krzyż o wysokości 10 metrów. Wykonali go miejscowi kowale Maciej Łukaszczyk i Bartłomiej Jarząbek. Uroczyste poświęcenie miało miejsce 17 maja 1914 roku.

Na vrchu **Ranisberg** (738 m n. m.) ¹⁹, pri ceste z Szaflarov do Maruszyny, postavili obyvatelia Szaflarov z iniciatívy farára Mauricyho Rottermunda pri príležitosti päťstého výročia víťazstva v bitke pri Grunwalde železný kríž s výškou 10 metrov. Bol vyrobený miestnymi kováčmi Maciejom Łukaszczykom a Bartłomiejom Jarząbkom. Slávnostná posviacka sa konala 17. mája 1914.

